

IN MEMORIAM GREZSA FERENC

Kedves költőjének híres sorait gyakran hallottam tőle: „miért nő a fű, hogyha majd leszárad? / miért szárad le, hogyha újra nő?”. A halállal záruló élet képtelensége sokszor eszébe juthatott, amikor éveken át a pusztító kórral viaskodott. Tudta, hogy az emberi megvalósulás lehetőségei milyen végesek. Ám tudása, intellektusa és akaratereje a fájdalmasan rövidre szabott életben is egészsé, ismeret, magatartás és érték egységévé fogta össze, amit alkotott.

Tudós tanár volt már a vásárhelyi Bethlen Gábor Gimnáziumban. Ha a fiatalon is tekintélyes igazgatóra visszagondolok, szigor és liberalizmus, igényesség és megértő emberség ritka egyensúlyát idézhetem föl. Amikor 1975-ben elfogadta a szegedi tanárképző főiskola hívását, minden bizonnyal a tanításnak és a tudomány gyakorlásának tágabb horizontja vonzotta. Tudományos munkát (Juhász Gyula egyetemi éveiről) és mai irodalmunkról szóló tanulmányt, kritikát korábban is írt, de irodalomtörténeti—kritikusi munkássága abban a másfél évtizedben bontakozott ki igazán, amikor főiskolai, majd (1984-ben) egyetemi katedrát kapott.

Greza Ferenc érdeklődésének középpontjába már a gimnáziumi években századunk egyik legnagyobb írói és gondolkodói vállalkozása került. A választást az értéktudat és nem a lokálpatrióta elfogultság magyarázta. „Az ember feladatként nyomul be a világba” — írta Németh László, s Greza Ferenc pályája jól szemlélteti a nehéz feladatok iránti vonzódást, a velük való azonosulást. A hetvenes—nyolcvanas években már nem nézték olyan rossz szemmel, ha Németh Lászlóval foglalkozott valaki, de épp a legizgalmasabb tanulmányok és esszék esetében a hatalmi tiltás reflexei működtek. Az ilyen szempontból nyugalmasabb vásárhelyi korszak után kezdte vizsgálni Greza Ferenc a háborús, majd a Tanu-évek oly sokat vitatott alkotói szakaszát. Filológiai pontossággal és torzítás nélkül ő írt először Németh és a 20. századi magyar szellemi élet eme forrongó periódusairól. Az ő érdeme a sokáig csonka életműsorozat hiányzó köteteinek sajtó alá rendezése is.

A három korszakmonográfia szerzőjét a gondolkodás, a morál, a művészi és az azon túlmutató szerepvállalás, valamint az írói teljesítmény együttes folyamatrajza érdekli, s könyveit olvasva a szerteágazó, sok műfajú életművet valóban szinte alakulása, működése közben látjuk. Az oeuvre hisztológiáját és nem csupán morfológiáját kapjuk. Greza Ferenc a mű minden részletében illetékes tud lenni. Ehhez a hatékony magyarázó elvek mellett még sok minden kellett. A részvizsgálatok türelme és szorgalma a művek korabeli fogadtatására és későbbi értékelésére is kiterjed. A műértő érzékenység, a filológiai pontosság és a nagyobb összefüggésekre figyelés az anyag közlésének szigorú rendjével, dramaturgiájával párosul. A monográfus nem az életrajz menetét követi, hanem a személyiség, a világnézet alakulását. Az életrajz mozzanataiból csak azt veszi át, amelynek a mű lényegét magyarázó értelme van. Módszerét ugyan nem elsősorban az elméleti beállítottság, a teoretizáló hajlam határozza meg, de prózaelemzéseiben az elbeszélésvizsgálat újszerű feladatait és lehetőségeit is figyelembe veszi. Munkája így a különféle módszerek és eljárások kombináló érvényesítésével jellemezhető. Nem ritkán határterületen mozog,

hiszen a történelmi kort, a politikai életet, a filozófiai háttért is rekonstruálnia kell, s emiatt a historiográfus, az eszmetörténész, a politológus, a filozófus szempontjait sem zárhatja ki. A több, mint fél évszázados (többnyire csak félreértett és -magyarázott) fogalmakat az apológia és az elutasítás végleiteit kerülve értelmezi. Ezután nemcsak Németh László különféle korszakait, hanem 20. századi irodalmunk jelenségeit is világosabban látjuk.

Ám Grezsa Ferenc a személyiségével, személyes jelenlétével is hatott. Mozdulni kezd egy érzés vagy gondolat: talán embernek volt mégis a legnagyobb. Úgy tűnik, egész életútja a Németh László-i üdvösségügy és irgalomtan példája. A „belső hangra”, (Németh szavaival) a „bennünk működő tervre” figyelt. „Az írói etika másik arca — az irgalomtan — a személyiségnek a világ felé fordított tekintete...” — írja, mintha önmagát is jellemezné. Nehéz, kilátástalannak látszó időszakban, amikor a szellem madarát legszívesebben kalitkába zárták volna, József Attilával felelt: „Az én vezérem bensőmből vezérel!”

E kiadvány szerzői és szerkesztői, egykori tanártársak, tanítványok és tisztelők eredetileg a hatvanéves Grezsa Ferencet szerették volna köszönteni. A betegség azonban nem adott több haladékot. Tudós professzorunk halála után ezzel a kötettel adózunk emlékének.

Olasz Sándor